

אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון

הגדרה

אורייניות נמצאת במוקד הלמידה; היא מהווה ממשק שבאמצעותו מתנהל מעבר, עיבוד, ניסוח, משא ומתן ויישום של ידע. המונח "אורייניות מרובות" מרחיב את משמעות האורייניות מעבר לפענוח הטקסט הכתוב וכולל צורות מרובות של אורייניות בסביבה עתירת טכנולוגיה, המתאפיינת במגוון תרבותי רחב. המונח קשור גם לתפיסת אורייניות ביקורתית, המתייחסת לטקסט כתוצר אידיאולוגי.

העקרונות הפדגוגיים של תפיסת האורייניות המרובות הם:

- 1. פרקטיקה ממוצבת:** יש להישען על ניסיון החיים של התלמידים, כדי ליצור פעילויות כיתתיות משמעותיות בתוך הקהילה הלומדת; על הפרקטיקה הפדגוגית להתייחס לצרכים רגשיים וסוציו-תרבותיים ולזהויות של כל הלומדים.
- 2. הוראה גלויה:** התערבות פעילה של המורה, כדי ליצור מערכת תמיכות לביצוע משימות מורכבות, תוך שיתוף פעולה מרבי בין המורה לתלמידים.
- 3. מסגור ביקורתי:** יש לאפשר לתלמידים "לתפוס מרחק" אישי ותיאורטי מהנושאים הנלמדים, להביע את דעותיהם ולהציג ביקורת בונה; תלמידים יכולים להרחיב את הביקורת באופן יצירתי ולהשתמש ברעיונותיהם ובמיומנויות של פתרון בעיות.
- 4. פרקטיקה טרנספורמטיבית:** יש לעודד את התלמידים לקשר את חוויות הלמידה למצבים ולהקשרים תרבותיים מגוונים.

גישת ההוראה מבוססת דיון מתמקדת במעורבות הפעילה של הלומד ובריבוי טקסטים, מאפשרת לתלמידים לחלוק ידע, לדון ביחסי כוח ולהיות מודעים לצורות מרובות של אורייניות. כמו כן, היא מסייעת להקנות לתלמידים מיומנויות של טיעון רציונלי וחשיבה מסדר גבוה. גישה זו חשובה במיוחד בעידן טכנולוגי המידע, כאשר התוכן האינטרנטי מכונן את הדרך של קבלת מידע, עיבודו ובניית משמעות.

שילובים

הגישות הפדגוגיות של אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון שמות במוקד את החוויות והזהויות של הלומדים. גישות אלה קשורות לתפיסות פדגוגיות של היענות תרבותית, שמתייחסות להיעדר קשר בין המורים לתלמידים, מה שמביא לקונפליקטים ולכך שצורכי התלמידים אינם זוכים למענה. תפיסת ההיענות התרבותית מסייעת למורים לחזק את קשריהם עם התלמידים באמצעות אימוץ שיח של קהילותיהם ומאפשרת לתלמידים לפתח רפלקציה ביקורתית אודותיהם ואודות המתחים בתוך הכיתה ומחוצה לה. הדגש על מסגור ביקורתי ומיומנויות לקיום דיון רציונלי קשור גם להנחות הנמצאות בבסיס גישות הלמידה ההתנסותית והלמידה מעוגנת גוף; הוא מקדם עיצוב חוויות למידה משמעותיות ומאתגרות, הדורשות שיתוף פעולה בין התלמידים, פעילות ניסויית ומשא ומתן סביב המשמעות. ניהול דיאלוג ודיון חיוניים לפיתוח למידה מבוססת בעיות ולהקניית מיומנויות להתמודדות עם אי-ודאות, כאשר הפרקטיקות הפדגוגיות של הגישות הללו עשויות, בתורן, לקדם דיונים פוריים ולטפח מיומנויות להתמודדות עם חילוקי דעות וקונפליקטים.

התקציר מבוסס על הפרק:

Paniagua, A. & Istance, D. (2018). *Teachers and designers of learning environments: The importance of innovative pedagogies*. Paris: Center for Educational Research and Innovation, OECD, ch. 10: "Multi literacies and discussion based learning", pp. 129-137.

בנוסף לכך, הגישות הפדגוגיות של אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון חולקות יעדים וטכניקות עם הוראה דו-לשונית והכנת תכניות בתחום הפילוסופיה לבתי ספר.

התמצאות

ניתן להצביע על מספר היבטים ושאלות המנחות את עיצוב הפעילויות הלימודיות המבוססות על תפיסת האורייניות המרובות ומכוונות לבירור משמעויות הטקסט:

1. **היבט רפרזנטטיבי**: למה מתייחסות המשמעויות של הטקסט?
2. **היבט חברתי**: כיצד משמעויות הטקסט מקשרות בין הדמויות המעורבות בטקסט?
3. **היבט ארגוני**: כיצד הטקסט מארגן את המשמעויות שלו במערכת אחידה?
4. **היבט סביבתי**: כיצד המשמעויות מוטמעות בהקשר רחב?
5. **היבט אידיאולוגי**: מה הן הקבוצות שהאינטרסים שלהן מקודמים על ידי המשמעויות שבאות לידי ביטוי בטקסט?

כפי שצוין לעיל, תפיסת האורייניות המרובות מחייבת מעורבות פעילה של המורה והוראה גלויה. עם זאת, יש להיזהר שלא להפוך את ההוראה הגלויה להוראה ישירה. חשוב לשמור על איזון בין הדרכה לאוטונומיה, תוך שילוב בין הוראה גלויה לפרקטיקה ממוצבת. אורייניות מרובות ואורייניות ביקורתית קשורות בינן לבין עצמן באופן הדוק ומשפיעות אחת על השנייה.

מחקרים מצביעים על מספר הנחות העומדות בבסיס ניתוח טקסט, המאפשרות לפתח מיומנויות של אוריינות ביקורתית:

1. סיפורים ודמויות משקפים לא רק את המציאות האובייקטיבית, אלא גם את גרסתה הסובייקטיבית והסלקטיבית שמוצגת מתוך זווית ראייה מסוימת.
2. המחבר משאיר בטקסט חללים שאותם הקוראים ממלאים, כל אחד באופן שונה מאשר האחר.
3. המחבר מקדם תגובות מסוימות של הקוראים באמצעות שימוש בשפה, הצגת זוויות ראייה מסוימות ומגוון כלים ספרותיים. עם זאת, ניתן לאתגר את דרך הקריאה המועדפת/הדומיננטית.
4. המחבר כותב עבור קהל מסוים; הוא מניח שלקהל יש ידע תרבותי מסוים שמקבל העדפה בהקשר הנתון.
5. ניתן ליצור מנגנונים יצירתיים של שינוי סיפורים וטקסטים, כדי לאתגר את משמעויות המקובלות.
6. משחקי תפקידים, פארודיה ובחינת ההקשר החברתי הם כלים חשובים לניתוח טקסטים ולעריכת רפלקציה, כדי לחשוף הנחות ואידיאולוגיות סמויות.

המאפיינים העיקריים של הוראה מבוססת דיון כוללים:

- א. מיקוד בטקסט, בנושא או ברעיון מסוימים הניתנים לפרשנות.
- ב. הכנה מראש של המורים והתלמידים.
- ג. מרבית הדיון מתבצע על ידי התלמידים ולא על ידי המורה.
- ד. קיום דיון גמיש, תוך הקצאת זמן לבחינה מלאה של הרעיונות.
- ה. עידוד הנכונות לויכוח בקרב המשתתפים.
- ו. השתתפות של תלמידים רבים ככל האפשר.
- ז. ניהול דיון קוהרנטי, תוך פיתוח הטיעונים והתייחסות לנקודות שהועלו קודם.

ניתן להשתמש באסטרטגיות הבאות כדי לקדם את השתתפות התלמידים בדיונים בכיתה:

- א. להבהיר ולנסח את רעיונות התלמידים שבאים לידי ביטוי במהלך הדיונים ולנסות ולאתגר אותם.
- ב. להדריך את התלמידים בחיפוש אחר טיעונים משכנעים והגיוניים ולגלות פתיחות למגוון דעות.
- ג. להתייחס לא רק לתלמיד שמציג את הטענות, אלא גם לתגובות התלמידים המקשיבים לדבריו.
- ד. להגביל את התלמידים שמדברים יותר מאחרים.
- ה. למקד את הדיון, לבקש מהתלמידים להמחיש את טיעוניהם ולהביא דוגמאות.
- ו. לעצור דיונים מדי פעם, כדי לתת אפשרות לתלמידים מופנמים לקחת חלק בדיון.
- ז. לגלות רגישות לתחושות ולתגובות רגשיות של התלמידים ולתת הכרה לתרומת התלמידים.

תוכן

אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון קשורות באופן הדוק לשלושה תחומים עיקריים: לשון, שפות זרות ומדעי החברה. עם זאת, ניתן להשתמש בגישה זו שמקדמת את המיומנויות של חשיבה ביקורתית ושימוש יצירתי בתקשורת גם במסגרת של אמנויות (תיאטרון, כתיבה יצירתית), חינוך לאזרחות, פילוסופיה, מדעים (כגון עיצוב הניסויים ודיון סביבם) ומתמטיקה.

הקשר

על פניו, המורכבות של אורייניות מרובות ודגש על דיונים סביב נושאים המעוררים מחלוקת הופכים את הפדגוגיה של אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון למתאימה יותר לתלמידים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה, אולם מחקרים מצביעים, כי ניתן ליישמה בהצלחה גם בבתי ספר תיכוניים ואף יסודיים. הגישה הפדגוגית הנ"ל מתאימה במיוחד עבור כיתות מגוונות, שבהן תלמידים שייכים לקבוצות תרבותיות, חברתיות ולשוניות שונות; היא מאפשרת לתלמידים להפעיל את ההון התרבותי שלהם ולבנות קשר בין התרבות והתקשורת המאפיינות את קהילתם לבין הלימודים בכיתה. ניתוח טקסטים ונרטיבים בהקשר חברתי-תרבותי, פוליטי וכלכלי והתייחסות לנושאים אקטואליים מקדמים את הקשר בין הלמידה לחיים הממשיים של התלמידים.

שינוי

הגישות הפדגוגיות של אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון מתייחסות למגוון רחב של מתודות פדגוגיות. הן אינן סותרות צורות מקובלות של אוריינות, אלא מרחיבות אותן, מוסיפות מורכבות והקשר ומגבירות את יעילותן.

העקרונות הבסיסיים של יישום גישות אלה הם:

1. מיצוב האורייניות בהקשרים התרבותיים, החברתיים והפוליטיים, ובהקשר דעותיו ואישיותו של המחבר.
2. פרשנות ודה-קונסטרוקציה של נרטיבים, בחינת הקשר בינם לבין ניסיון החיים של התלמידים.
3. שיתוף פעולה והחלפת דעות מסייעים לבניית משמעות.

האתגרים העיקריים העומדים בפני המורים המנסים ליישם את גישות האורייניות המרובות וההוראה מבוססת דיון בכיתות הם:

1. נדרש ידע רחב על אודות התלמידים: על המורים להכיר את קהילות התלמידים וההון התרבותי שלהם, את חייהם והאינטרסים שלהם, כדי לבנות את הקשרים הייחודיים בין הדיונים בכיתה לבין חוויותיהם של התלמידים מחוץ לבית ספר.

2. קיים צורך ביצירת גמישות בכל הקשור לסמכות המורה ולתפקידו. כפי שצוין לעיל, הוראה גלויה ויצירת מערכת תמיכות עבור התלמידים, כדי לסייע להם להשתמש בידע ובמיומנויות לביצוע משימות מורכבות, הן הכרחיות, אך לא נכון להפוך אותן להוראה ישירה. בנוסף לכך, מורים לעיתים חשים מאוימים לנוכח הצגת דעות מתחרות ושימוש בשפה ובשיח אוטנטי של התלמידים.
3. נדרשות מיומנויות תקשורת וידע בשפת האם של התלמידים.
4. נדרש פיתוח מיומנויות טכנולוגיות על ידי המורים, כדי להשתמש בכלים אודיו-ויזואליים לניתוח נרטיבים מגוונים ולא רק טקסטים כתובים.
5. על מורים לגלות מודעות לנושאים פוליטיים וחברתיים.
6. על המורים לדעת כיצד לנהל דיונים.

לסיכום, הרעיון של אורייניות מרובות אינו מוגבל לאוריינות השפה הכתובה, אלא מתייחס לדרכים מגוונות של שימוש בשפה. הגישות הפדגוגיות של אורייניות מרובות והוראה מבוססת דיון מאתגרות את המערכת הסמיוטית השולטת, חותרות תחת דומיננטיות של כל שפה ושיח ומטילות ספק בניטרליות של כל טקסט נתון. גישות האורייניות המרובות והוראה מבוססת דיון אינן סותרות צורות מקובלות של אוריינות, אלא מרחיבות אותן, מאזנות אותן ומוסיפות להן מורכבות והקשר.